

Planten en hun LEGENDEN

Jurrie Meulenhoff en
Sophieke Nijhuis

Planten en hun legenden

Een tuin vol verhalen

Jurrie Meulenhoff en Sophieke Nijhuis

Voor Mieke
JSM

Inhoud

Voorwoord	6
I. Inleiding	7
II. Plantenlijst tevens register van Latijnse plantennamen	11
III. Legendeplanten	22
1. Mythologische planten	22
2. Heksenplanten	40
3. Religieuze planten	64
4. Folkloreplanten	83
5. Heraldische planten	110
6. Mariaplanten	125
7. Bloementaal	144
8. Naamplanten	154
9. Zonnewijzerplanten	171
Noten	180
Dankwoord	181
Afkortingen	182
Vaker voorkomende Latijnse soortnamen	182
Verklarende woordenlijsten	183
1. Mythologische figuren, historische personen, aardrijkskundige namen, gebeurtenissen en begrippen	183
2. Plantkundige termen	186
Keuze uit de literatuur	188
Register van Nederlandse plantennamen	189

Voorwoord

De Kruidentuin in het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem bestaat uit vijf onderdelen die elk aan een bepaald thema zijn gewijd. Zo zijn er een Kloostertuin, een tuin met geneeskruiden, en tuinen met keukenkruiden, verplanten en ten slotte legendeplanten. Over deze laatste groep is onder auspiciën van de Kruidentuincommissie van het museum een boek geschreven.

De planten die in dit boek aan bod komen, zijn in principe allemaal te zien in de Legendeplantentuin van het Nederlands Openluchtmuseum. Het boek is echter veel meer dan een gids bij deze tuin. De tekst van het boek vormt een interessante bron van informatie in de vorm van een boeiend verhaal over ongeveer tweehonderd planten die we op allerlei plaatsen kunnen aantreffen.

De verhalen kunnen gaan over het gebruik van planten vanwege hun symbolische functie, in bijvoorbeeld de mythologie, religie, heraldiek en bloementaal. Soms hebben planten door schadelijke effecten van hun inhoudsstoffen een betekenis als heksenplant gekregen, andere planten speelden of spelen een rol in de volkscultuur (folkloreplanten). Planten die bij Mariaverering een symboolfunctie hebben of die vernoemd zijn naar een 'legendarische' persoon, vormen ook groepen die worden behandeld. Dat geldt ook voor planten die op een of andere manier een relatie hebben met het begrip tijd.

De legendeplanten zijn aldus in negen categorieën ingedeeld, maar zij kunnen ook in meer dan één categorie voorkomen. Door een aparte plantenlijst is dat eenvoudig na te gaan. Elke categorie wordt eerst als zodanig beschreven en vervolgens komen de desbetreffende planten afzonderlijk aan bod. Van bijna alle planten is een foto opgenomen in het boek, zodat het verhaal achter de plant meer gaat leven.

Het idee voor dit boek ontstond al enige jaren geleden, maar de verwezenlijking bleek meer tijd te vragen dan aanvankelijk gedacht. De Kruidentuincommissie is de auteurs, en in het bijzonder dr. J.S. (Jurrie) Meulenhoff, zeer dankbaar voor hun grote inzet en volharding. De vereniging Vrienden van het Nederlands Openluchtmuseum heeft door een financiële bijdrage de uitgave van het boek mede mogelijk gemaakt, waarvoor de Kruidentuincommissie haar zeer erkentelijk is. Verder spreekt de commissie haar dank uit aan de Directie van het Nederlands Openluchtmuseum voor de steun bij dit project en voorts aan allen die op enigerlei wijze hebben bijgedragen aan de publicatie van het boek.

De Kruidentuincommissie van het Nederlands Openluchtmuseum,

dr. J.J.C. (Hans) Scheffer, voorzitter

I. Inleiding

Aanleiding

De Kruidentuin van het Nederlands Openluchtmuseum, 'De Vaderlandse Cruydhof', werd in 1927 aangelegd. Bij de keuze van de kruiden zou het accent behalve op geneeskruiden ook op 'folkloreplanten' liggen. Welke planten tot deze 'folkloreplanten' zouden behoren, werd niet nader uitgewerkt. De toenmalige museumdirecteur A.J. Bernet Kempers schreef in 1962 over planten die "vroeger en nu een rol spelen in de folklore". Verder kwam het echter niet. Bij een herinrichting in de jaren vijftig van de vorige eeuw werden keukenkruiden en verfplanten toegevoegd aan de collectie.

Na systematisch onderzoek om in deze leemte te voorzien, werd vanaf 2001 het folkloristische element omschreven als "betrekking hebbend op de niet-materiële betekenis van planten", kortweg het 'legendarische' element. Folklore houdt in 'de gezamenlijke oude zeden en gebruiken, volks-overleveringen, het bijgeloof, en de vooroordelen, zoals die onder het volk voortleven', kortweg volkscultuur. In dit bestek wordt zij beperkt tot planten. Tot de 'folkloreplanten' behoren bomen, struiken, kruiden, bloemen en andere plantendelen met inbegrip van daaruit verkregen producten. Paddenstoelen behoren niet tot het plantenrijk maar zijn wel verbonden met het thema van de tuin omdat ze in de volks-overlevering een rol spelen. In de middeleeuwen maakte de 'legende' (Lat. *legenda* = wat gelezen resp. voorgelezen moet worden) deel uit van de kerkdienst en er werd

voorgelezen uit de Bijbel of beschrijvingen van heiligenlevens. In de loop van de tijd werd de betekenis van 'legende' verruimd tot al dan niet op feiten berustende verhalen over uiteenlopende onderwerpen. Bij deze uitbreiding werd 'legendarisch' ondermeer 'iets waarover veel verhalen de ronde doen en [wat] daardoor beroemd [is]'. Geneeskruiden, keukenkruiden en verfplanten voorzien in materiële belangen van de mens door hun materiële eigenschappen. Bij legendeplanten heeft de mens met zijn verbeeldingsvermogen hieraan een bijzondere betekenis gegeven, het zijn 'planten van verbeelding', kortweg 'legendeplanten'. Legendes hangen samen met mythen rondom heidense goden, overleveringen uit de oudheid en sagen. In legendes spelen planten een ondergeschikte rol, maar er zijn heel wat planten die in verband zijn te brengen met legendes.

Legendeplanten

De planten in de collectie werden of worden gebruikt om hun symboolfunctie als boodschappers en beschermers of hun stoffelijk gebruik.

Binnen deze indeling treedt overlapping op, veel planten hebben meer dan één betekenis.

Als *symbol*¹ kunnen planten een *boodschap* overbrengen en een *beschermende* functie hebben.

De *boodschapperfunctie* speelt een rol in de *mythologie*, *religie*, *heraldiek* en *bloementaal*. Ook

wetenschappelijke plantennamen en volksnamen kunnen een boodschap in zich bergen. De *mariaplanten* symboliseren eigenschappen, toegeschreven aan Maria als moeder van Jezus. De *beschermende* functie komt tot uiting bij de *folkloreplanten*. Inhoudstoffen spelen bij het *stoffelijk gebruik* van planten de hoofdrol: hun vaak kwaadaardige werking op het menselijk lichaam en de geest maakt hen tot *heksenplanten*. Planten die uiterlijk doen denken aan denkbeeldige figuren, worden ook tot deze categorie gerekend.

De legendeplantentuin

De legendeplanten variëren van laaggroeiende soorten (grote weegbree) tot woudreuzen (eiken, beuken) en vertegenwoordigen een- en tweejarige kruiden, vaste planten, struiken en bomen. De planten zijn ingedeeld in negen categorieën die elk een deel van het begrip legendeplanten tonen. De categorienamen moeten breed worden opgevat en hebben betrekking op het meest aansprekende onderdeel. Een soort kan in meer dan één categorie voorkomen.

Legendeplantencategorieën

Mythologische planten (categorie 1)

De Grieks-Romeinse, Scandinavische en Germaanse mythologie staan centraal. De Keltische mythologie komt slechts incidenteel ter sprake. Voor de moderne wetenschappelijke naamgeving van plantensoorten is in de loop van eeuwen ruim geput uit namen uit de mythologie van de oudheid, namen van goden en sterfelijke wezens. Griekse namen werden als zodanig of gelatiniseerd gebruikt, Latijnse namen nam men zonder meer over. Mythologische planten omvatten ook die planten die in mythologische verhalen voorkomen, al blijkt dat niet altijd uit hun naam.

Heksenplanten (categorie 2)

Voor het menselijk bestaan zijn planten niet alleen nuttig als voedsel, geneesmiddel, textielvezel, verfstof e.d. Vanouds waren ze voor meer zaken bruikbaar, bijvoorbeeld om dieren te vangen of te doden en ook de medemens kon ermee gedood worden. Het eten of roken van bepaalde planten roept genotgevoelens op. Dat ondervonden ook heksen wanneer ze zulke stoffen in zalf op de huid hadden aangebracht. Aangename ervaringen op korte termijn kunnen echter op lange termijn gevolgd worden door lichamelijk en/of geestelijk verval. Dergelijke planten kregen daardoor een slechte reputatie.

Vroeger meende men bepaalde eigenschappen van een plant te kunnen afleiden uit het uiterlijk, de zogenaamde signatuurleer. Dat kon hem al dan niet terecht in een gunstig of ongunstig daglicht plaatsen, zoals in de namen elfenbloem en drakenwortel tot uiting komt.

Religieuze planten (categorie 3)

De Bijbel, heilige schrift voor christendom (Oude en Nieuwe testament) en jodendom (Oude testament) werd grotendeels tussen 1500 v.C. en 100 n.C. geschreven. De Koran, heilige schrift voor de islam, stamt uit de eerste decennia van de 7de eeuw. In beide worden vaak planten genoemd met een bepaalde religieuze boodschap.

De Bijbelse geschiedenis speelt zich af in of dichtbij het gebied waar omstreeks 8000 v.C. de eerste agrarische maatschappij was ontstaan: de Groene boog of halve maan. Daar groeiden behalve peulvruchten ook tarwe en gerst, twee van de *zeven soorten* die het Joodse volk naar het Beloofde land lokten. Er is echter ook stekelig gewas waardoor de mens op de akker moet zwoegen en op aarde een zwaar leven leidt. Bomen dragen vrucht en verbeelden met hun cyclus van lente, zomer, herfst en winter het eeuwige leven. Daarnaast zijn planten deel van het Bijbelse landschap en na de koude winter bloeien

de 'leliën des velds'. Het Joodse volk vindt er de kruiden om bij Pesach de bittere jaren van de Egyptische ballingschap te herdenken en het materiaal om de hutten van het loofhutfeest te bouwen. In de Koran zijn planten tekenen van Allah. Denkbeeldige bomen ontbreken niet: de levensboom, de boom van de kennis van het goed en kwaad en de dreigende 'boom van de zaqqum' die opkomt in het islamitische hellevuur.

Folkloreplanten (categorie 4)

Tot op de dag van vandaag hebben planten een belangrijke plaats in de folklore. Traditioneel spelen zij het gehele jaar een hoofdrol, deels op vaste kalenderdagen en religieuze hoogtijdagen, deels spontaan. Bij sommige dagen behoort een speciale plantenkeuze zoals de kruidwis die na zegening op Maria-Hemelvaart een heel jaar tegen onheil beschermt.

Enkele tradities zijn van heidense oorsprong, hebben de kerstening overleefd en leven nu in een religieus ritueel voort. Andere zijn van recentere datum en kregen een aansprekende maar vaak denkbeeldige heidense afkomst. Middenin dorp of stad vormden bomen – beuk, eik, linde – een markant punt, waaromheen centrale functies werden vervuld, bijvoorbeeld rechtspraak.

Vanaf de eerste helft van de 19de eeuw kreeg de kerstboom langzamerhand zijn traditionele plaats in familiekring en het openbare leven. Als herinnering aan bijzondere wereldlijke gebeurtenissen – bijvoorbeeld de geboorte van een lid van het koninklijk huis of een kroning – zijn langlevende bomen in trek. Tijdens de jaarlijkse boomplantdag spelen niet bomen maar kinderen, als boomplanters, de hoofdrol.

Planten spelen ook in sprookjes een rol.

Heraldische planten (categorie 5)

In de middeleeuwen waren zwaar geharnaste ridders op toernooi- of slagveld herkenbaar door hun versierde schilden en vlaggen, heraldische

tekens. Vanwege hun rijke variatie in vorm en kleur werden planten voor deze versiering gebruikt. Toen toernooien verdwenen, bleven zulke heraldische versieringen over ter herkenning van vorsten en adellijke personen. Kunstzinnig gestemde rederijkerskamers namen het voorbeeld over, evenals steden en dorpen.

De plantenwereld biedt volop keuze voor toepasselijke vormen en kleuren: wortels, bladeren, takken, bloemen, vruchten enz. Steden, dorpen en een enkele provincie hebben een botanisch versierd wapen. Vaak staat de versiering in verband met plaatselijke bijzonderheden zoals de lokale flora, nijverheid, historische gegevens e.d. Soms verdwijnen zulke kenmerken bij gemeentelijke herindelingen. Tulpen zijn in het buitenland een herkenningsteken voor Nederland, net zoals kaas, molens en klompen. Ook privaatrechtelijke instellingen, bijvoorbeeld goededoelenorganisaties, vergroten hun herkenbaarheid met een toepasselijk botanisch logo. Dat geldt ook voor keurmerken op bepaalde levensmiddelen.

Mariaplanten (categorie 6)

Tegen het eind van de 14de eeuw konden schilders planten zo natuurgetrouw afbeelden dat ze als soort herkenbaar werden. Aan schilderijen van Maria als Jezus' moeder, werden ook planten als Mariasymbool toegevoegd waarin men aan haar toegeschreven eigenschappen herkende. De signatuurleer volgend, werden bijvoorbeeld rode vruchten een passiebeeld. In geneeskruiden zag men de heilbrengende rol van Maria. Laaggroeiende kruiden betekenden de nederigheid van Maria. De madonnaelie bood wel zeven aanknopingspunten met Maria. Zulke Maria-symbolen kregen 'mariaplanten' als verzamelnaam. Dat ze soms niet in het Heilige Land voorkwamen, was geen bezwaar, een aansprekend uiterlijk was voldoende. Ook in planten uit de Nieuwe Wereld en andere nieuw ontdekte gebieden was Maria herkenbaar. Andere

Bijbelse figuren herkende men ook in planten, bijvoorbeeld de judasboom. Omgekeerd verbond men aan bekende en nieuw ontdekte soorten een 'religieuze' betekenis, bijvoorbeeld jan-op-de-preekstoel. Daarmee kregen ze een plaats tussen de mariaplanten.

Bloementaal (categorie 7)

Bij talrijke gebeurtenissen in het dagelijkse leven toont men met bloemen zijn persoonlijke gevoelens en het meeleven met anderen. In de 18de en 19de eeuw was de keuze van welke bloemen bij welke gelegenheid pasten een formele zaak met regels; zo ontstond de bloementaal. Tegenwoordig is deze keuze iets individueels en men verwacht dat de ontvanger het gebaar zal waarderen. Bij bepaalde dagen behoren speciale bloemen.

Tussen het 'zomaar een bloemetje' en de allerpersoonlijkste bloemenwens van een overledene ligt een scala van redenen om bloemen aan te bieden. De overhandiging van een boeket is traditioneel, voor de bloemen als zodanig is weinig aandacht. Het boeket moet een bepaalde indruk maken. Bij vreugde of verdriet toont het hartelijk meeleven, het is een privé aangelegenheid tussen twee personen of één simpel gebaar in een mensenmassa, met alles wat daartussenin ligt. Het persoonlijke ligt eerder in de zorgvuldigheid waarmee de bloemen gekozen werden, dan in de uiteindelijke keuze zelf.

Algemeen bekend zijn de spontane, soms massale ophopingen van allerhande bloemen om plaatsen van plotseling onheil te markeren.

In bloemstillevens uit de 16de en volgende eeuwen hebben bloemen een speciale betekenis, herkenbaar voor degenen die de gebruikte bloementaal beheersten.

Naamplanten (categorie 8)

In de tweede helft van de 15de eeuw begonnen de grote ontdekkingsreizen over de wereld. Om de

talloze nieuw ontdekte planten van een naam te voorzien, ging men ook die van mensen van vlees en bloed gebruiken. Hun betekenis, bijvoorbeeld als ontdekkingsreiziger, geldschietser, plantkundige of arts, maakte hen tot 'legendarische' figuren, die het verdienden in naam voort te leven. Deze 'naamplanten' houden de prestaties in herinnering en de persoonsnamen werden alledaagse, helemaal ingeburgerde volksnamen. Nog steeds worden verdienstelijke, hooggeplaatste of beroemde personen geëerd door nieuwe soorten of variëteiten naar ze te vernoemen.

De zonnewijzer (categorie 9)

De horizontale zonnewijzer past bij de 16de- en 17de-eeuwse Hollands-classicistische stijl waarin de Kruidentuin is ingericht: symmetrisch met eenvoudige wiskundige figuren, rechte lijnen en cirkels. Midden tussen twee buxusheggetjes staan in cijfervorm gesnoeide buxustruikjes die de uren van de dag aangeven, van 8 uur 's ochtends tot 8 uur 's avonds. Staat een bezoeker in het midden van de zonnewijzer, dan strijkt zijn schaduw in de loop van de dag langs deze cijfers. Waar zijn schaduw valt, geeft het cijfer het tijdstip van dat moment aan.

Tussen de cijfers staan planten met een naam die verband houdt met de zon, een bepaald tijdstip van de dag of het begrip 'tijd' in ruime zin.

II. Plantenlijst

De genoemde plant wordt besproken in de categorie met het omcirkelde nummer; met bladzijdeverwijzing (blz.).

- 1 = Mythologische planten
- 2 = Heksenplanten
- 3 = Religieuze planten

- 4 = Folkloreplanten
- 5 = Heraldische planten
- 6 = Mariaplanten

- 7 = Bloementaal
- 8 = Naamplanten
- 9 = Zonnewijzerplanten

***Acanthus spinosus* L.**

Stekende acanthus; blz. 65

3

***Achillea millefolium* L.**

Duizendblad; blz. 85

1

4

***Aconitum napellus* L.**

Blauwe monnikskap; blz. 41

1

2

***Aconitum vulparia* Rehb.**

Gele monnikskap; blz. 41

1

2

***Actaea spicata* L.**

Christoffelkruid; blz. 22

1

4

6

***Adonis aestivalis* L.**

Zomeradonis; blz. 23

1

***Aeonium arboreum*
(L.) Webb & Berth.**

Boomeeuwigblad; blz. 172

9

***Aesculus hippocastanum* L.**

Witte paardenkastanje; blz. 86

4

***Agave americana* L.**

Honderdjarige aloë; blz. 173

1

9

***Agrostemma githago* L.**

Bolderik; blz. 66

3

***Alchemilla mollis* (Buser) Rothm.**

Fraaie vrouwenmantel; blz. 42

1

2

6

***Allium moly* L.**

Goudlook; blz. 24

1

2

***Allium victorialis* L.**

Fraailook; blz. 43

2

***Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.**

Zwarte els; blz. 43

1

2

4

<i>Amaryllis bella-donna</i> L. Belladonnaalelie; blz. 24	1							
<i>Anemone coronaria</i> L. Tuinanemoon; blz. 66	1		3					7
<i>Aquilegia vulgaris</i> L. Wilde akelei; blz. 126					5	6		7
<i>Arisaema triphyllum</i> (L.) Torr. Jan-op-de-preekstoel; blz. 126						6		
<i>Armoracia rusticana</i> P. Gaertn., B. Mey. & Scherb. Mierik; blz. 67			3					
<i>Artemisia abrotanum</i> L. Citroenkruid; blz. 87		2		4				
<i>Artemisia absinthium</i> L. Absintalsem; blz. 87		2		4				
<i>Artemisia vulgaris</i> L. Bijvoet; blz. 88				4				
<i>Asclepias incarnata</i> L. Vleeskleurige zijdeplant; blz. 24	1				5			
<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth. Wijfjesvaren; blz. 89				4				
<i>Atropa bella-donna</i> L. Wolfskers; blz. 44	1	2						
<i>Barbarea vulgaris</i> R. Br. Gewoon barbarakruid; blz. 127				4		6		
<i>Begonia ×semperflorens</i> Krauss cv. Perkbegonia; blz. 155								8
<i>Bellis perennis</i> L. Madeliefje; blz. 128	1			4		6		
<i>Beta vulgaris</i> L. Biet; blz. 89				4				
<i>Betula</i> L. Berk; blz. 44		2		4				
<i>Bougainvillea glabra</i> Choisy Bougainville; blz. 155								8
<i>Brassica nigra</i> (L.) W.D.J. Koch Zwarte mosterd; blz. 68			3					
<i>Brugmansia arborea</i> (L.) Lagerh. Engelentrompet; blz. 156		2						8
<i>Bryonia dioica</i> Jacq. Heggenrank; blz. 45		2						

<i>Buddleja davidii</i> Franch. Vlinderstruik; blz. 157							8	
<i>Buxus sempervirens</i> L. Palmboompje; blz. 90			4		6	7		
<i>Calendula arvensis</i> L. Akkegoudsbloem; blz. 173	1							9
<i>Campanula rapunculus</i> L. Rapunzelklokje; blz. 91			4					
<i>Cannabis sativa</i> L. Hennep; blz. 46		2						
<i>Cardamine pratensis</i> L. Pinksterbloem; blz. 92			4					
<i>Centaurea cyanus</i> L. Korenbloem; blz. 112	1		4	5	6	7		
<i>Centaureum erythraea</i> Rafn. Echt duizendguldenkruid; blz. 93	1		4					
<i>Ceratonia siliqua</i> L. Johannesbroodboom; blz. 68			3					9
<i>Cercis siliquastrum</i> L. Judasboom; blz. 69			3		6			
<i>Chamerion angustifolium</i> (L.) Holub Wilgenroosje; blz. 93			4					
<i>Chelidonium majus</i> L. Stinkende gouwe; blz. 128		2			6			
<i>Cichorium intybus</i> L. Wilde cichorei; blz. 130			3	4	6	7		9
<i>Cicuta virosa</i> L. Waterscheerling; blz. 47		2						
<i>Circaea lutetiana</i> L. Groot heksenkruid; blz. 48	1	2						
<i>Citrus aurantium</i> var. <i>aurantium</i> L. Bittere sinaasappel; blz. 112			4	5		7		
<i>Citrus medica</i> L. Sukadeboom; blz. 69			3					
<i>Commelina coelestis</i> Willd. Hemelsblauwe commelina; blz. 158							8	
<i>Conium maculatum</i> L. Gevlekte scheerling; blz. 48		2						
<i>Consolida ajacis</i> (L.) Schur. Valse ridderspoor; blz. 25	1				6	7		
<i>Convallaria majalis</i> L. Lelietje-van-dalen; blz. 130	1		4		6	7		

<i>Convolvulus tricolor</i> L. Dagschone; blz. 174	1	2					7	9
<i>Cornus suecica</i> L. Zweedse kornoelje; blz. 114					5			
<i>Corylus avellana</i> L. Hazelaar; blz. 49	1	2				6		
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. Eenstijlige meidoorn; blz. 94	1			4	5			
<i>Crocus sativus</i> L. Saffraankrokus; blz. 26	1	2	3					
<i>Cycas revoluta</i> Thunb. Vredepalm; blz. 145							7	
<i>Dahlia</i> Cav. Dahlia; blz. 159				4				8
<i>Daphne mezereum</i> L. Rood peperboompje; blz. 26	1							
<i>Datura stramonium</i> L. Doornappel; blz. 50		2						
<i>Dianthus</i> L. Anjer; blz. 146	1			4	5	6	7	
<i>Dicentra formosa</i> (Haw.) Walp. Vrouwentranen; blz. 147						6	7	
<i>Dicentra spectabilis</i> (L.) Lem Mariahartjes; blz. 131						6	7	
<i>Doronicum pardalianches</i> L. Hartbladzonnebloem; blz. 174								9
<i>Dorotheanthus bellidiformis</i> (Burm.) N.E. Br. Ijsbloem; blz. 175							8	9
<i>Dracunculus vulgaris</i> Schott. Drakenwortel; blz. 50		2		4				
<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott Mannetjesvaren; blz. 89		2		4				
<i>Ecballium elaterium</i> (L.) Rich. Springkomkommer; blz. 70		2	3					
<i>Epimedium ×youngianum</i> L. Elfenbloem; blz. 51	1	2						
<i>Eschscholzia californica</i> Cham. Slaapmutsje; blz. 175		2					8	9
<i>Eupatorium cannabinum</i> L. Koninginnekruid; blz. 94				4				

<i>Euphorbia esula</i> L. Heksenmelk; blz. 52		2						8	
<i>Euphorbia helioscopia</i> L. Kroontjeskruid; blz. 176									9
<i>Euphorbia milii</i> Desmoulin. Christusdoorn; blz. 131						6			
<i>Fagopyrum esculentum</i> Moench. Boekweit; blz. 114					5				
<i>Fagus sylvatica</i> L. Beuk; blz. 95	1			4					
<i>Ficus carica</i> L. Vijgenboom; blz. 70			3	4					
<i>Ficus religiosa</i> L. Pagodevijgenboom; blz. 71			3	4					
<i>Fragaria vesca</i> L. Bosaardbei; blz. 132	1				5	6	7		
<i>Fraxinus excelsior</i> L. Es; blz. 27	1		3	4					
<i>Freesia Ecklon ex Klatt.</i> Fresia; blz. 159								8	
<i>Fuchsia magellanica</i> Lam. Tuinfuchsia; blz. 160				4				8	
<i>Gaillardia aristata</i> Lem. Kokardebloem; blz. 161				4				8	
<i>Galium odoratum</i> (L.) Scop. Lievevrouwebedstro; blz. 132				4		6			
<i>Geum urbanum</i> L. Geel nagelkruid; blz. 133						6			
<i>Gladiolus</i> L. Gladiool; blz. 147	1			4			7		
<i>Gleditsia triacanthos</i> L. Valse christusdoorn; blz. 133						6		8	
<i>Hedera helix</i> L. 'Arborescens' Struik klimop; blz. 28	1						7		
<i>Helianthus annuus</i> L. Zonnebloem; blz. 176				4	5		7		9
<i>Helleborus niger</i> L. Kerstroos; blz. 52	1	2		4		6			
<i>Helleborus orientalis</i> L. Oosterse kerstroos; blz. 134						6			
<i>Hordeum vulgare</i> L. Gerst; blz. 72			3	4					

<i>Hosta sieboldiana</i> (Hook.) Engl. & Prantl. Von Siebolds hartlelie; blz. 161								8	
<i>Hottonia palustris</i> L. Waterviolier; blz. 162								8	
<i>Houttuynia cordata</i> Thunb. Moerasanemoon; blz. 163								8	
<i>Humulus lupulus</i> L. Hop; blz. 115					5				
<i>Hyacinthus</i> L. Hyacint; blz. 28	1		3						
<i>Hydrangea macrophylla</i> L. Hortensia; blz. 163								8	
<i>Hyoscyamus niger</i> L. Bilzekruid; blz. 54		2							
<i>Hypericum perforatum</i> L. Sint-Janskruid; blz. 96	1			4		6			9
<i>Ilex aquifolium</i> L. Hulst; blz. 116		2		4	5	6			
<i>Inula helenium</i> L. Griekse alant; blz. 97	1			4					
<i>Iris pseudacorus</i> L. Gele lis; blz. 116	1	2	3		5				
<i>Jacobaea vulgaris</i> P. Gaertn. Jakobskruid; blz. 134				4		6			
<i>Juglans regia</i> L. Okkernoot; blz. 54	1	2	3	4		6	7		
<i>Juniperus communis</i> L. Jeneverbes; blz. 55		2		4					
<i>Laurus nobilis</i> L. Laurier; blz. 29	1		3		5		7		
<i>Lens culinaris</i> Medik. Linze; blz. 73			3						
<i>Leontopodium alpinum</i> L. Edelweiss; blz. 148					5		7		
<i>Leucanthemum vulgare</i> Lamk. Gewone margriet; blz. 135				4	5	6			
<i>Lilium candidum</i> L. Madonnaalelie; blz. 135			3			6	7		
<i>Lilium longiflorum</i> Thunb. Graffelelie; blz. 148							7		